

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü ve Yoksullukla Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Rolü

Cihan SELEK ÖZ¹ Murat ERUSTA²

Özet

Amaç - Küresel bir sorun olan yoksulluk her ülkede farklı şekillerde görülmektedir. Özellikle 1980’lerden sonra uygulanmaya başlayan neo-liberal ekonomi politikaları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gelir dağılımındaki adaleti bozmuş, yoksulluğu daha görünür hale getirmiştir. Bugün Gini katsayısının 0,415 olarak ölçüldüğü Türkiye’de, en zengin yüzde yirmilik kesim ile en yoksul yüzde yirmilik kesim arasındaki gelir farkı 7,9 kata ulaşmıştır. Bu tablodan yola çıkarak çalışmada Türkiye’de yoksulluğun görünümünü ve yoksullukla mücadele konusunda temel aktör olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın uygulamalarını incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem/Metodoloji/Dizayn – Çalışmada literatür incelemesinin yanı sıra Türkiye İstatistik Kurumu’nun güncel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ise 2022 Faaliyet Raporu ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü web sayfasından yararlanılmıştır.

Sonuçlar - Çalışma sonucunda Bakanlığın yoksullukla mücadele politikalarının sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar (özellikle nakdi sosyal yardımlar) etrafında şekillendiği tespit edilmiş, yoksullukla mücadelede insanların işlevselliğini artıran, onları yapabilir kılan eğitim, sağlık, istihdam bağlantılı etkin sosyal politikaların önemi vurgulanmıştır.

Katkı/Farklılıklar – Türkiye’de yoksullukla mücadelede temel aktör konumunda olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının güncel yoksullukla mücadele politikaları eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 08.10.2023**Kabul:** 08.11. 2023**Online Yayın:**

04.12.2023

Anahtar Kelimeler:

Yoksulluk
Yoksullukla Mücadele
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Sosyal Hizmet
Sosyal Yardım

Kaynak Gösterimi:

Selek Öz, C. & Erusta, M. (2023). Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü ve Yoksullukla Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Rolü. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (2), 183-210. doi.org/10.54838/bilgisosyal.1373003

¹ **Sorumlu Yazar:** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ✉ cselek@sakarya.edu.tr, **ORCID:** 0000-0002-6724-7804

² Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, ✉ muraterusta@gmail.com, **ORCID:** 0000-0003-2463-2785

RESEARCH ARTICLE

The Outlook of Poverty in Türkiye and the Role of the Ministry of Family and Social Services in Fighting Against Poverty

Cihan SELEK ÖZ¹ Murat ERUSTA² **Abstract**

Purpose - Poverty, which is a global problem, is seen in different ways in every country. Neo-liberal economic policies, which started to be implemented especially after the 1980s, have disrupted the justice in income distribution and made poverty more visible in Türkiye and worldwide. In Türkiye, where the Gini coefficient is measured as 0.415 today, the income gap between the richest twenty percent and the poorest twenty percent has reached 7.9 times. Based on this table, in this study, information about the outlook of poverty in Türkiye is given and the practices of the Ministry of Family and Social Services, which is the leading institution in combating poverty, are examined.

Methodology/Approach/Design- In addition to the literature review, the study used the current Income Distribution and Poverty and Living Conditions Statistics of the Turkish Statistical Institute, the 2022 Activity Report of the Ministry of Family and Social Services, and the General Directorate of Social Assistance website.

Findings - As a result of the study, it has been determined that the Ministry's anti-poverty policies are shaped around social services and social assistance (especially cash social assistance), and the importance of education, health and employment-related effective social policies that increase the functionality of people and make them capable to fight against poverty has been emphasized.

Originality/Value - The current anti-poverty policies of the Ministry of Family and Social Services, which is the main actor in the fight against poverty in Türkiye, have been tried to be discussed from a critical perspective.

ARTICLE INFO

Submitted: 08.10.2023**Accepted:** 08.11. 2023**Published Online:**
04.12.2023**Keywords:**Poverty
Fight Against Poverty
Ministry of Family and Social Services
Social Assistance
Social Assistance**To cite this article**Selek Öz, C. & Erusta, M. (2023). The Outlook of Poverty in Türkiye and the Role of the Ministry of Family and Social Services in Fighting Against Poverty, *Bilgi Journal of Social Sciences*, 25 (2), 183-210. doi.org/10.54838/bilgisosyal.1373003

¹ **Corresponding Author** Assoc. Prof., Sakarya University, Faculty of Political Science, Department of Labor Economics and Industrial Relations, ✉ cselek@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6724-7804

² PhD Student, Sakarya University, Institute of Social Sciences, Labor Economics and Industrial Relations, ✉ muraterusta@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2463-2785

Giriş

Yoksulluk, tüm dünyayı ilgilendiren en önemli sorunlardan biridir. Temel besin kaynaklarına ve temiz suya ulaşamama, eğitim alamama, tedavi ve ilaçlardan mahrum olma yoksulluğun en yıkıcı sonuçlarındandır. Yoksul olmanın sunduğu yaşam tarzı her şeyden önce insan onuruna yakışır bir yaşam tarzı olmadığı için yoksullukla etkin bir şekilde mücadele edilmelidir. Türkiye’de yoksullukla mücadelede görevli pek çok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu kurumlardan en başta geleni Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Bakanlık yoksullukla mücadeleyi aile, eğitim, sağlık, göç, konut, istihdam, sosyal koruma, sosyal hizmetler gibi alanlardaki acil eylem planları, politikalar ve projeler ile birlikte sosyal transferler (sosyal yardımlar) aracılığıyla yürütmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de yoksulluğun görünümünü ve yoksullukla mücadelede temel aktör olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının uygulamalarını incelemektir. Üç bölümden oluşan çalışmada ilk olarak yoksulluk kavramı ve nedenleri hakkında bilgi verilmekte, ikinci olarak Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) her yıl düzenli olarak yayımladığı güncel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistiklerinden yararlanılarak Türkiye’de yoksulluğun görünümü analiz edilmekte, son olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yoksullukla mücadelede kullandığı araçlar ele alınmaktadır.

1. Yoksulluk Kavramı ve Nedenleri

Yoksulluk tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Çok boyutlu olması ve sadece parasal olarak ele alınamaması gibi nedenlerden ötürü üzerinde fikir birliğine varılmış standart bir yoksulluk tanımı yapmak mümkün değildir. Literatürde, yoksulluğu farklı bakış açıları çerçevesinde ele alan çeşitli tanımlar mevcuttur (Arabacı, 2014: 181-182). Kimi tanımlarda yoksulluk yeterli kaynak ve gelire sahip olamama, gelir azlığı ve hayatta kalmak için temel ihtiyaçlara erişememe durumu ile ilişkilendirilirken, kimi tanımlarda

ise insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmek için gerekli olan beslenme, giyinme, barınma, eğitim, sağlık gibi temel insan ihtiyaçlarından yoksun olma durumu ile ilişkilendirilmektedir.

Araştırmalarda yoksulluk mutlak, görelî, geçici, sürekli, insani, kültürel, öznel, kırsal, kentsel ve nöbetleşe yoksulluk gibi farklı boyutları ile ele alınmakta, ayrıca ekonomik, sosyal, psikolojik, siyasal ve ideolojik açıdan farklı alanlarda tartışılmaktadır (Sallan Gül, 2002: 108).

Dar anlamıyla yoksulluk olarak da ifade edilebilen mutlak (maddi) yoksulluk, bireyin veya hane halkının yaşamını sürdürülebilecek fiziki ihtiyaçlarını karşılayamaması ya da asgari refah düzeyini yakalayamaması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda mutlak yoksulluk bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan asgari tüketim harcamalarını karşılayamamaları anlamına gelmektedir (Gündoğan, 2008: 43). Mutlak yoksullar birinci dereceden müdahale edilmesi gereken, hatta müdahale edilmediği takdirde ölüm riski ile karşı karşıya gelme riski yüksek olan gruptur. Çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen mutlak yoksulluğun dünyanın her yerinde görülebilmesi mümkündür (Taş ve Özcan, 2012: 424).

Yoksulluğu belirlemede zaman ve mekânâ göre değişim fikrini ele alan görelî (nispi) yoksulluk (Alcock, 2008: 181), bireyin yaşadığı toplumun ortalama refah düzeyinin altında kaldığı durumu işaret etmektedir. Buna göre toplumun ortalama gelir düzeyinin altında tüketim ve harcama yapan birey ve hane halkı görelî anlamda yoksul olarak kabul edilmektedir (Gündoğan, 2008: 43).

Temel insani gereksinimlerden yoksun olma durumuna karşılık gelen, uzun süreli ve şiddetli bir şekilde yaşanan yoksulluğu ifade etmek için kullanılan sürekli (kronik) yoksulluk ise yoksulluğu dönemsel ve çok boyutlu bir yaklaşımla ele almaktadır. Bir kişinin sürekli yoksul olarak tanımlanabilmesi için ne kadar süre geçmesi gerektiği ülkeden ülkeye değişmekte olup, genelde beş yıl ve daha uzun süredir yoksulluk içinde bulunanları ifade etmektedir (Temiz, 2008: 63-64).

Yoksulluk sadece ekonomik nedenlerle açıklanamayacak kadar karmaşık ve kapsamlı bir olgudur. Aile ve toplum hayatını derinden etkileyen yoksulluk kavramını çeşitli boyutları ile anlamaya çalışmak sorunu çözebilmek açısından önem taşımaktadır (Güneş, 2010: 6). Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’nin de önemli sorunlarından biri olan yoksulluk, temelde bireysel ve sosyal olduğu kadar siyasi süreçlerde de etkili olup yoksulluğa neden olan yoksunlukların neler olduğunun belirlenmesi (Sallan Gül, 2002: 108), yoksulluğun nicel ve nitel boyutunun ortaya konulabilmesi ve çözüm önerileri üretilebilmesi açısından gereklidir.

Yoksulluğun nedenleri tarihin her döneminde sorgulanmış ve araştırılmıştır. Yaşanan zamana ve mekâna göre yoksulluk nedenleri de farklılaşmaktadır. Yoksulluğun nedenlerini, yoksulluk kuramları ve sosyal bilim alanları farklı yönleriyle ele almaktadır (Şenses, 2006: 145-146). Ancak yoksulluğa neden olan ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel ve bireysel faktörler genellikle makro ve mikro nedenler olmak üzere iki ana başlık altında tasnif edilmektedir. Yoksulluğun makro nedenleri bireyin kendisi ve hanesinin özellikleri dışında gerçekleşen ekonomik kriz, savaş, doğal afet gibi geniş etkileri olan olaylardır. Mikro nedenler ise bireyin ve yaşadığı hanenin yaş, eğitim, cinsiyet gibi sosyo-demografik özelliklerinden veya kişisel kararlardan kaynaklanan nedenlerdir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 161).

2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında uygulanan neoliberal politikalar gelir dağılımını derinden etkilemiş, toplumsal sınıflar arasındaki mesafe gittikçe açılmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmış, yoksulluk daha belirgin hale gelmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68).

Türkiye’de yoksulluğun genel görünümünü verebilmek için Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayımlamış olduğu Gelir Dağılımı İstatistikleri ile Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistiklerini incelemek gerekmektedir. Çünkü gelir dağılımı ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Gelir dağılımındaki adaletsizlik en temel yoksulluk nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gelirin adil dağılmadığı ülkelerde yoksulluk oranları da yüksektir.

Tablo 1: Türkiye’de Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar, 2013-2022

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İlk %20 En Yoksul	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0
İkinci %20	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4
Üçüncü %20	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7
Dördüncü %20	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9
Son %20 En Zengin	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0
P80/P20 Oranı	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6	7,9
Gini Katsayısı	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401	0,415

Kaynak: TÜİK (2023a), Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022

Tablo 1’e göre en yüksek eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 1,3 puan artarak %48’e çıkmış, en düşük gelire sahip %20’lik grubun aldığı pay ise 0,1 puan azalarak %6 olmuştur. Buna bağlı olarak toplumun en yüksek gelir elde eden %20’sinin elde ettiği payın en düşük gelir elde eden %20’sinin elde ettiği paya oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,6’dan 7,9’a yükselmiştir. Bir başka ifadeyle en zengin yüzde yirmilik kesim, en yoksul yüzde yirmilik kesimden 7,9 kat daha fazla gelir elde etmektedir. Genel olarak yıllar itibariyle en yoksulların payı aşağı yukarı sabit kalırken, en zenginlerin payı artmakta, diğer yandan orta sınıfın payı azalmaktadır. Gini katsayısı ise 2022 yılı itibariyle en yüksek seviyesine ulaşarak 0,415 olarak hesaplanmıştır. Toplumun zengin kesimi ile yoksul kesimi arasındaki uçurum derinleştiği Gini katsayısı da artma eğilimi göstermektedir.

Tablo 2: Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2013-2022

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yoksulluk Sınırı (TL)	5 007	5 554	6 246	7 116	7 944	8 892	10 793	12 394	14 034	17 747
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	11 137	11 332	11 219	11 026	10 622	11 091	11 641	12 267	11 936	12 000
Yoksulluk Oranı (%)	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4
Yoksulluk Açığı	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7	24,1	25,9	25,0	21,1

Kaynak: TÜİK (2023b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022

Tablo 2’de eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, (görelî) yoksulluk oranı ve yoksulluğun derecesi hakkında fikir edinmeyi sağlayan yoksulluk açığı verilmiştir. 2022 yılı verilerine göre yoksulluk sınırı 17 bin 747 TL, yoksul sayısı 12 milyon kişi, yoksulluk oranı %14,4, yoksulluk açığı ise %21,1 olarak hesaplanmıştır. Fert medyan geliri %60 olarak ele alındığında yoksulluk sınırı 21 bin 296 TL’ye, yoksul sayısı 18,3 milyon kişiye, yoksulluk oranı %21,6’ya, yoksulluk açığı ise %25,6’ya yükselmektedir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) Mayıs 2023 itibariyle dört kişilik bir ailenin gıda harcaması için gerekli olan tutarı (açlık sınırı) 10.360 TL, gıda ve diğer tüm temel harcamaları için gerekli olan gelir tutarını (yoksulluk sınırı) ise 33.750 TL olarak hesaplamıştır. Eylül 2023 itibariyle açlık sınırı 13.334 TL’ye, yoksulluk sınırı ise 43.433 TL’ye yükselmiştir (TÜRK-İŞ, 2023).

Tablo 3’te hane halkı tipine göre eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranlarına bakıldığında hane içerisinde yaşayan kişi sayısı arttıkça yoksulluk oranının da arttığı görülmektedir. 2022 verilerine göre tek kişilik hane halkında yoksulluk oranı %7,5 iken en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane

halkında (geniş aile) bu oran %19,6 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Hane halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı, 2013-2022

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4
Tek kişilik hane halkı	7,5	7,2	8,1	9,0	8,2	9,6	9,2	10,9	6,5	7,5
Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	13,5	13,7	13,5	12,9	12,5	12,9	13,8	14,5	14,2	13,9
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	5,2	5,0	5,0	3,9	3,9	4,5	4,8	7,5	3,5	4,2
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	14,9	15,1	15,0	14,5	14,1	14,4	15,5	15,7	16,2	15,8
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	11,8	12,3	12,0	10,8	10,8	12,0	11,3	13,2	11,9	11,7
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı	20,8	20,4	19,6	19,9	17,9	18,8	18,2	18,4	18,5	19,6
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı	11,0	6,8	9,0	10,0	11,9	7,7	9,2	9,5	9,1	11,7

Kaynak: TÜİK (2023b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022 Ayvaz Kızılgöl ve Demir (2010) TÜİK verileri üzerinden gerçekleştirdikleri ekonometrik analizlere dayanan çalışmalarında hane halkında yaşayan birey sayısı arttığında, hanenin eş değer fert başına gelir ve tüketim harcamasına göre hesaplanan yoksulluk düzeyinin arttığını, bir başka deyişle haneye katılan her bireyin yoksulluk olasılığını arttırdığını, özellikle altı yaşından daha küçük çocukların sayısının bu sonuç üzerinde daha etkili olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Tablo 4’te eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ına göre hesaplanan sürekli yoksulluk, maddi yoksunluk ve maddi ve sosyal yoksunluk oranları verilmiştir. Sürekli yoksulluk oranı TÜİK tarafından

dört yıllık panel veri üzerinden hesaplanabilen, son yılda ve önceki üç yıldan en az ikisinde yoksulluk riski altında olanlar olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, 2022 yılı anket sonuçlarına göre sürekli yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,2 puan artış göstererek %14 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4: Sürekli Yoksulluk, Maddi Yoksunluk, Maddi ve Sosyal Yoksunluk Oranları, 2013- 2022

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sürekli yoksulluk oranı (%)	13,0	15,1	15,8	14,6	14,0	12,7	12,7	13,7	13,8	14,0
Maddi yoksunluk oranı (%)	43,8	29,4	30,3	32,9	28,7	26,5	26,3	27,4	27,2	28,4
Maddi ve sosyal yoksunluk oranı (%)	-	-	19,2	17,8	15,4	15,3	15,8	16,7	18,1	16,6

Kaynak: TÜİK (2023b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022 Maddi yoksunluk oranı, insanların yaşadıkları ülkenin koşullarını göz önünde bulundurarak kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olmaları için gerekli görülen veya arzulan mal ve hizmetlerin fiyat uygunluğuna dayanmaktadır (Turgut, 2021: 71). Buna göre çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil sahipliği ile ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme durumu ile ilgili hane halklarının algılarını yansıtmaktadır. Maddi yoksunluk oranı, TÜİK tarafından sayılan dokuz maddenin en az dördünü karşılamayanların oranı olarak tanımlanmakta ve 2022 yılı verilerine göre bir önceki yıla göre 1,2 puan artış göstererek %28,4 olarak hesaplanmaktadır. Maddi ve sosyal yoksunluk oranının hesaplanması için kullanılan değişkenler 2015 yılında toplanmaya başlanmıştır ve TÜİK tarafından belirlenen maddi ve sosyal yoksunluk maddelerinin (fertele ilgili 6 ve hane ile ilgili 7) zorunlu olarak yokluğunu yaşayan nüfusun oranı olarak tanımlanmaktadır. Maddi ve sosyal yoksunluk oranı hesabında hane düzeyinde sorgulanan de-

ğişkenler; otomobil sahipliği, ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme, mobilyaları eskidiğinde değiştirebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme durumudur. Bu oran için fert düzeyinde toplanan değişkenler ise; eskimiş giysilerin yerine yenisini alabilme, düz- gün iki çift ayakkabıya sahip olabilme, ayda en az bir kez tanıdıkları ile toplanabilme, ücretli boş zaman faaliyetlerine katılabilmeye, kendini iyi hissetmek için bir miktar para harcayabilme ve kişisel amaçlı kullanım için internet sahipliği olarak belirlenmiştir. Maddi ve sosyal yoksunluk oranı, belirtilen on üç maddenin en az yedisini karşılayamayanların oranı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre 2022 yılı için maddi ve sosyal yoksunluk oranı bir önceki yıla göre 1,5 puan azalış göstererek %16,6 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski Altındaki Nüfus Oranı, 2021-2022

Yaş Grupları	Cinsiyet	2021	2022
0-17 yaş	Kadın	44,7	43,5
	Erkek	42,8	41,9
18-64 yaş	Kadın	33,5	33,4
	Erkek	27,5	27,0
65+ yaş	Kadın	17,9	21,8
	Erkek	15,5	18,7

Kaynak: TÜİK (2023b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022 Tablo 5'te eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre hesaplanan yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan yaş gruplarının cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Buna göre yoksulluktan en fazla etkilenen yaş grubunun 0-17 yaş grubu olduğu görülmektedir. Yaş grupları cinsiyetler bağlamında incelendiğinde bütün yaş gruplarında risk altındaki kadınların oranının erkeklerden daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu tablodan yola çıkarak Türkiye'de çocukların ve kadınların yoksul-

luk ve sosyal dışlanma riskinin yetişkinlere ve erkeklere göre daha yüksek söylemek mümkündür.

Tablo 6: Hane halkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2018-2022

Eğitim Seviyesi	Cinsiyet	2018	2019	2020	2021	2022
Okuma-Yazma Bilmeyen	Kadın	10 839	11 852	13 475	17 020	21 181
	Erkek	13 684	17 305	21 165	23 642	30 799
Bir Okul Bitirmeyen	Kadın	12 840	13 576	18 765	19 211	23 141
	Erkek	18 567	20 506	24 917	29 373	39 994
Lise Altı Eğitimli	Kadın	15 233	17 431	22 137	23 672	30 233
	Erkek	25 311	29 149	35 263	38 058	50 953
Lise ve Dengi Okul	Kadın	23 277	25 049	32 114	33 359	40 276
	Erkek	32 555	36 678	44 480	50 988	69 085
Yüksek Öğretim	Kadın	37 889	42 238	50 788	56 814	68 026
	Erkek	52 145	57 848	70 639	75 360	99 836

Kaynak: TÜİK (2023a), Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022

Tablo 6’da bireylerin eğitim durumlarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri gösterilmektedir. Buna göre eğitim seviyesi arttıkça bireylerin yıllık gelirleri de artmakta, eğitim seviyesi azaldıkça bireylerin yıllık gelirleri de azalmaktadır. Buradan yola çıkarak eğitim seviyesi ile gelir arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 6 cinsiyetler bağlamında incelendiğinde tüm eğitim seviyelerinde kadınların yıllık gelirlerinin erkeklerden daha düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 6 ile yakından ilişkili olarak Tablo 7’de eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri ve eğitim seviyesine göre yoksulluk oranları verilmiştir. Oranlar incelendiğinde eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bireylerin eğitim seviyeleri yükseldikçe yoksulluk oranları azalmakta, eğitim seviyeleri düştükçe yoksulluk oranları artmaktadır.

En yüksek yoksulluk oranı okuma yazma bilmeyenlerde, en düşük yoksulluk oranı yükseköğretim mezunlarındadır. 2022 yılı itibariyle eşdeğer hane

halkı kullanılabilir fert gelirinin %50'sine göre hesaplanan yoksulluk oranı okuma-yazma bilmeyenlerde %27,7, yükseköğretim mezunlarında ise %2,6'dır. Ayvaz Kızılgöl ve Demir (2010) TÜİK verileri üzerinden gerçekleştirdikleri ekonometrik analizlere dayanan çalışmalarında hane halkı reisinin eğitim seviyesinin artmasının hanede yoksulluk riskini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışılan işkolunun yoksulluk riski açısından önem taşıdığını, yoksulluk açısından en riskli işkollarının tarım ve inşaat olduğunu ortaya koymuşlardır.

Tablo 7: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Eğitim Seviyesine Göre Yoksulluk Oranı, 2018-2022

Yıllar	Yoksulluk Riski	Yoksulluk Oranı (%)				
		Okuma-Yazma Bilmeyen	Bir Okul Bitirmeyen	Lise Altı Eğitimli	Lise ve Dengi Okul	Yüksek Öğretim
2018	50%	27,5	23,6	12,1	5,8	2,2
	60%	36,2	33,2	19,8	10,3	3,7
2019	50%	26,1	22,4	13,4	6,9	2,5
	60%	35,2	32,8	20,4	11,9	4,2
2020	50%	26,7	25,7	14,0	8,3	3,2
	60%	35,8	35,7	21,2	12,9	5,1
2021	50%	24,1	24,4	13,8	7,5	2,5
	60%	34,6	34,1	20,9	12,6	4,5
2022	50%	27,7	24,4	13,8	7,8	2,6
	60%	38,5	35,3	21,4	13,0	4,4

Kaynak: TÜİK (2023b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022

3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Uygulamaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye'de sosyal devlet olma yolunda önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Ancak yoksullukla doğrudan mücadele politikalarının uygulanması

1970’li yılların ikinci yarısını bulmuştur. Son derece dağınık olan bu uygulamalar 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla birlikte tek çatı altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında faaliyetlerini sürdüren kurum yoksullukla mücadelenin merkezinde yer almaktadır.

3.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında yoksulluk büyük ölçüde köylü yoksulluğuyla özdeşleştirilmişti. Köylüler ülkenin ezici çoğunluğunu oluşturmaktaydı ve yoksulluk çok yaygındı. Bu dönemde yoksulluğun nedeni olarak savaş ve onu izleyen politik olaylar görülmüş (Buğra, 2018: 99), yoksullukla mücadele başta vakıflar olmak üzere gönüllü girişimlere havale edilmişti (Buğra, 2018: 133). 1950’li yıllarda tarımda makineleşme ve işsizlik nedeniyle başlayan köylerden kentlere göç süreci, kırdan yaşanan yoksulluğu kentlere taşımış (Selek Öz ve Yıldırım, 2008: 456), yoksulluk konusunun daha karmaşık bir hale bürünmesine neden olmuştur. Bu dönemde (İkinci Dünya Savaşından sonra) gelişmiş ülkelerde yaşanan refah devleti anlayışı Türkiye’yi de etkilemiş, sosyal politika alanında önemli düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Sonrasında 1961 Anayasası ile birlikte ilk defa sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş, anayasanın üçüncü bölümünü oluşturan sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler kısmında doğrudan ve dolaylı olarak yoksullukla ilgili düzenlemeler getirilmiştir.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede doğrudan müdahale politikaları adına ilk adım 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı “Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” ile atılmıştır. 1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığına muhtaç durumdaki öğrencilere burs ve parasız yatılı hizmeti verme, 1983 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna (SHÇEK) ise muhtaç kişilere ayni ve nakdi yardım yapma görevi verilmiştir. 1986 yılında yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ku-

rulmuştur. Bu kanun ile tüm vatandaşları hedef alan yoksul ve muhtaç durumda olan daha geniş kapsamlı bir programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamalara daha sonraları sağlık imkânlarından ücretsiz faydalanmaya yarayan “yeşil kart” uygulaması da eklenmiştir (Kızıler, 2017: 90).

Tablo 8’e göre sosyal koruma harcamaları 2021 yılında brüt 785 milyon 662 bin TL, net 784 milyon 932 bin TL olarak gerçekleşmiştir. Geçmişten günümüze sosyal koruma harcamaları artma yönünde eğilim göstermektedir. Sosyal koruma harcamalarının kapsamını emekli/yaşlı (%45), hastalık/sağlık bakımı (%30,8), dul/yetim (%11,3), aile/çocuk (%4,2), işsizlik (%3,8), engelli/malul (%3) ve sosyal dışlanma (%0,6) harcamaları oluşturmaktadır (TÜİK, 2022).

Tablo 8: Risk/İhtiyaç Gruplarına Göre Brüt ve Net Sosyal Koruma Harcamalarının Dağılımı, 2000-2021

	2000	2010	2013	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sosyal koruma harcamaları toplamı (Brüt)	13 504	148 450	220 429	336 520	382 665	448 727	542 201	655 261	785 662
Sosyal koruma harcamaları toplamı (Net)	13 504	148 428	220 269	335 783	381 916	447 730	540 961	654 647	784 932

Kaynak: TÜİK (2022), Sosyal Koruma İstatistikleri 2021

Günümüzde yoksullukla mücadelede temel kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Bakanlık ve bakanlıklar düzeyinde yoksullukla mücadele anayasal bir görev ve sorumluluktur. Bu bağlamda, Türkiye’de yoksullukla mücadele “sosyal devlet” anlayışının bir gereği olarak devletin sorumluluğunda olan konulardan biridir. 1982 Anayasasına göre; “devlet toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” (md. 2), ayrıca “devletin temel amaç ve görevlerinden biri, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağ-

daşmayacak şekilde sınırlayan engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” (md. 5).

Yoksullukla mücadele politikaları bireylerin insanca yaşaması ve diğer toplumsal sorunların önüne geçilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Kızıler, 2017: 84). Yoksullukla mücadelede temelde doğrudan ve dolaylı yaklaşım olmak üzere iki ana yaklaşım bulunmaktadır (Gündoğan, 2008: 49-51). Bu yaklaşımlar ve neden oldukları sonuçlar hem uygulayıcıların politikalarına hem de uygulanan bölgenin ekonomik durumuna göre değişim gösterebilmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 71).

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım; beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam kalitesini ilgilendiren konularda somut program ve politikaların uygulanmasını ve yoksul kesimlere sağlanan transferlere önem verilmesini temel alan yaklaşımdır (Kızıler, 2017: 84). Bu yaklaşımda devlet; vergiler, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir şekilde müdahale etmektedir (Gündoğan, 2008: 51). Bununla birlikte, tamamen yoksullukla mücadeleye odaklanmış proje ve programlar da bu yaklaşımın temel araçları arasında yer almaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 72). Doğrudan mücadele politikalarının başarılı olması için ilgili kurumların yoksulluğu azaltmayı öncelikli hedef olarak benimsemesi, programın uygulandığı yoksul kitlenin doğru belirlenmesi, hedef doğrultusunda somut program ve politikaların toplum tarafından yaygın destek alması gerekmektedir. Türkiye’de bu politikalar başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü (Dal ve Temiz, 2023: 1289), Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı (Zanbak, 2017: 215-216), yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım; ekonomik büyüme sağlanarak, yoksulluğun azaltılabileceği düşüncesini temel alan yaklaşımdır. Bu yakla-

şında hızlı bir ekonomik büyüme ile yoksul kesimin gelirini ve hayat standardını yükseltmek amaçlanmaktadır. Ekonomik büyüme üretim ve istihdam artışı sağlayacak, buna bağlı olarak eğitim ve sağlık alanı iyileşecek, gelir dağılımının daha adil hale gelmesiyle birlikte dolaylı bir şekilde yoksulluk azalacaktır (Gündoğan, 2008: 49-50). Günümüzde yoksullukla mücadelede doğrudan ve dolaylı yaklaşımın birlikte ele alındığı görülmektedir.

3.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Yoksullukla Mücadele Politikaları

Ailenin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahın artırılması amacıyla 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve 1989 yılında Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulunca SHÇEK ve Aile Araştırma Kurumu ilgili bakanlığa devrolmuştur. 2018 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilmiş ve ismi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na dönüşmüştür. 2021 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile ayrılarak günümüzdeki statüsüne kavuşmuştur. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yoksullukla mücadele faaliyetlerini yürüten birimler;

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
- Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü'dür.

Aile ve Toplum Hizmetleri çatısı altında “Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)”, “Aile Destek Merkezleri (ADEM)” ve “Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM)”; **Çocuk Hizmetleri** çatısı altında “Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM)”, “Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)”, “Çocuk Evleri Sitesi (ÇES)”, “Çocuk Evleri”

ve “İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi (İÇES)”; **Kadın Hizmetleri** çatısı altında “Kadın Konukları”, “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)” ve “Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)”; **Engelli ve Yaşlı Hizmetleri** çatısı altında “Bakım Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri”, “Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri”, “Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri”, “Umut Evleri (Ev Tipi Sosyal Hizmet Kuruluşu)”, “Yaşlı Yaşam Evleri (Ev Tipi Sosyal Hizmet Kuruluşu)”, “Engelli Bireylere Yönelik Aktif Yaşam Merkezleri” ve “Yaşlı Bireylere Yönelik Aktif Yaşam Merkezleri”; **Bağlı Kuruluş** olarak ise Darülaceze Başkanlığı bulunmaktadır (ASHB, 2023a: 21).

Bakanlık, bu birimler aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini engellemek, dezavantajlı grupların toplumdan dışlanmasının önüne geçmek, geliri olmayan ya da dar gelirli ailelere hayat standardı sunmak amacıyla yoksullukla mücadele etmektedir. Türkiye’de muhtaç bireylerin belirlenmesinde hane esaslı yaklaşım temel alınmaktadır (Özsoy ve Karataş, 2021: 226). Sosyal hizmet ve yardımlar bireylerin başvurusu ve ihbar esaslı yapılmakta, asgari geçim düzeyinden yoksunluk (muhtaçlık) üzerinden değerlendirilmektedir. Dolayısıyla mevcut sistemde sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları büyük ölçüde talebe (talep odaklı) bağlıdır (Şahin Duran ve Cenkli, 2021: 156). Arz odaklı hizmet sunum modeli olarak uygulanması planlanan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ile toplumsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve refah seviyelerinin yükseltilmesi hedeflenmektedir (Özsoy ve Karataş, 2021: 226).

Bakanlığın yoksullukla mücadelede en ön plana çıkan birimi Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüdür. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’nün sosyal yardımları “aile yardımları”, “barınma-gıda yardımları”, “engelli-yaşlı yardımları”, “sağlık yardımları”, “eğitim yardımları” ve “proje destekleri” şeklinde olup elli farklı sosyal yardım türü üzerinden yürütülmektedir.

Aile Yardımları: Doğum Yardımı, Çoklu Doğum Yardımı, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı, Öksüz ve Yetim Yardımı, Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı, Asker

Çocuğu Yardımı, Terör Zararı Yardımları, Afet-Acil Durum Yardımları, İşe Yönlendirme Yardımı-Başlama Yardımı, Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar, Vefat Yardımı, Türkiye Aile Destek Programı

Tablo 9: Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım, 2022

Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (TL)	151,9 Milyar
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünce Yapılan Sosyal Yardım Harcaması (SYDTF + Genel Bütçe)	87 Milyar
Sosyal Yardımların GSYH İçindeki Payı	1,13%
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Toplam Hane Sayısı	4.419.286
2022 Yaşlı ve Engelli Aylığı Fayda Sahibi Sayısı	1.533.509
2022 Yaşlı ve Engelli Aylığı Toplam Aktarılan Kaynak (TL)	21.576.925.376
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı ***	9.488.441
GSS Prim Desteği (SGK’ya Ödenen) (TL)	33.552.337.026
Elektrik Tüketim Desteğinden Yararlanan Kişi Sayısı	2.719.745
Eşi Vefat Etmış Kadınlara Yapılan Yardımlardan Yararlanan Kişi Sayısı	87.627
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımdan Yararlanan Kişi Sayısı	61.769
Öksüz ve Yetim Yardımı Programı Yardımlarından Yararlanan Çocuk Sayısı	47.362
Şartlı Nakit Transferinden Yararlanan Çocuk Sayısı	3.888.417
SYDV Sayısı	1.003
SYDV Personel Sayısı	8.779
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Sayısı	4.067
Nakdi Yardımların Tüm Yardımlar İçindeki Yüzdesi	93%
Düzenli Yardımlara Aktarılan Kaynağın Tüm Yardımlara Oranı	86%

Kaynak: ASHB (2023a), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu, s. 134, 191, 192.

Barınma-Gıda Yardımları: Gıda Yardımı, Öğle Yemeği Yardımı, Aşevleri, Barınma Yardımları, Sosyal Konut Projesi, Yakacak Yardımları, Elektrik Tüketim Desteği, Sosyal Uyum Yardımı (SUY), Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY), Doğal Gaz Tüketim Desteği

Engelli-Yaşlı Yardımları: Yaşlı Aylığı, Evde Bakım Aylığı (Evde Bakım Yardımına ilişkin iş ve işlemler Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir), Engelli Aylığı, Engelli Yakını Aylığı, Yaşlı ve Engelli Bakım Projeleri (VEFA Projeleri), Engelli İhtiyaç Yardımları, Yaşlı-Engelli Ev ve Kişisel Bakım Programı (Ulusal VEFA Programı)

Sağlık Yardımları: Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri, Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik), Katılım Payı Ödemeleri, Kronik Hastalık Yardımı, Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler, Kronik Hastalara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği, Sağlık Yardımı

Eğitim Yardımları: Ücretsiz Ders Kitabı, Şartlı Eğitim Yardımları, Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (Y-ŞEY), Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması, Eğitim Materyali Yardımları, Öğrenci Barınma-Taşıma-Yemek Yardımı, Yurt Yapımı, Anaokulu/Anasınıfı Destek Programı, Yükseköğrenim Öğrencilerine Yönelik Yardımlar

Proje Destekleri: Aile Destek Merkezi (ADEM Projeleri), Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM Projeleri), Evsizlere Konaklama Projesi, Sosyal Hizmet Projeleri, Kuruluş Bakımından Ayrılan Gençlerin Sosyal Yönden Desteklenmesi Projesi (ASHB, 2023a: 135).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yoksullukla mücadele görevini başta 1986 yılında 3294 sayılı yasa ile kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları olmak üzere çok sayıda kamu kurum ve kuruluşu ile iş birliği içerisinde yürütmektedir.

Tablo 9’a göre 2022 yılında Türkiye’de toplam 151,9 Milyar TL tutarında sosyal yardım yapılmıştır. Bu miktarın 87 Milyar TL’si Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından, geri kalan kısmı ise diğer kamu kurumları ve belediyeler tarafından yapılan sosyal yardımların tutarıdır. Sosyal yardımların GSYH içindeki payı %1,13 olarak hesaplanmış, sosyal yardımlardan yaklaşık 4 buçuk milyon hane yararlanmıştır. Yaşlı ve engelli aylığından 1 buçuk milyondan fazla kişi fay-

dalanmış, yaklaşık 9 buçuk milyon kişinin Genel Sağlık Sigortası primi Bakanlık tarafından ödenmiştir. 2,7 milyon kişi elektrik tüketim desteğinden, 4 milyona yakın çocuk ise şartlı nakit transferinden yararlanmıştır. Türkiye’deki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sayısı yıldan yıla artarak 1003’e ulaşmıştır. Bakanlığın yaptığı sosyal yardımların %93’ünü nakdi sosyal yardımlar ve bu nakdi sosyal yardımların %86’sını ise düzenli olarak yapılan nakdi yardımlar oluşturmuştur.

Tablo 10: Seçilmiş Sosyal Yardım Programları ve Destek Miktarları

Gıda Yardımları	Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3’ünden (2.835,60 TL) az olan haneler	Mütevelli Heyeti tarafından belirlenir.
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım	Eşi vefat etmiş kadınlar	1000 TL
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar	Evli ise eşi, değil ise ailesi	800 TL
Öksüz ve Yetim Yardımı	Annesi veya babası vefat etmiş 18 yaşından küçük çocuklar	600 TL
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	Babası askerde olan 18 yaşından küçük çocuklar	350 TL
Doğum Yardımı	Yurt içinde ve yurt dışında 15.05.2015 tarihinde ve sonrasında canlı doğum gerçekleştiren Türk vatandaşları ve Mavi kart sahipleri	Birinci çocuk için 300 TL
		İkinci çocuk için 400 TL
		Üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL
Şartlı Eğitim Yardımı	İlk ve orta öğrenim çağında çocuğu bulunan aileler	İlköğretim erkek öğrenci aylık 90TL, kız öğrenci aylık 100 TL
		Ortaöğretim erkek öğrenci aylık 130 TL, kız öğrenci aylık 150 TL
Şartlı Sağlık Yardımı (Sağlık ve Gebelik)	0-5 yaş arası çocuklar	Doğumun hastanede yapılması halinde tek seferlik 500 TL,

	Hamileler	Gebelik döneminde anne için aylık 200 TL, çocuk için aylık 100 TL
Yaşlılık Aylığı	65 yaş üstü vatandaşlar	1997,70 TL
Engelli Aylığı	%40 ve üstü engelli raporu olan vatandaşlar	%40-%69 için 1594,70 TL
		%70 ve üzeri için 2392,05 TL
Engelli Yakını Aylığı (18 Yaşından küçük engelliler)	Engelli yakınları	1594,70 TL
Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programı	Geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden ve muhtaçlık, hanede sosyal güvence olmaması ve demografik kriterlerden en az birine uyması şartlarını sağlayan 99 ile başlayan kimlik numarasına sahip Suriyeliler ve diğer tüm yabancılar faydalana-bilmektedir.	Hanedeki kişi başına 230 TL
Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri	Sosyal güvencesi olmayan tüm vatandaşlar	G0 Prim tutarı 400,32 TL

Kaynak: ASHB (2023b), Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Programları

Tablo 10’da güncel bazı sosyal yardım programları ve destek miktarları gösterilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yaşlı, engelli, engelli yakını, dul, öksüz ve yetim, çocuk, asker ailesi ve yabancılar gibi çeşitli toplumsal kesimlere aynı veya nakdi destek sunulmaktadır. Sosyal yardımların sayıca çokluğunun (elli farklı sosyal yardım türü) yanı sıra yararlanan kişi sayısının da fazla olması bazı yardım miktarlarının düşük olması sonucunu beraberinde getirmektedir. Tabloda şartlı eğitim yardımının ilköğretimdeki erkek öğrenci için aylık 90 TL, kız öğrenci için aylık 100 TL; ortaöğretimdeki erkek öğrenci için aylık 130 TL, kız öğrenci için aylık 150 TL olarak belirlendiği görülmektedir. Şartlı nakit transferleri, şartlı eğitim yardımı ve şartlı sağlık yardımı şeklinde uygulanmakta ve olumlu yöndeki toplumsal değişime kat-

kı sağlamaktadır. Ailelerin çocuklarını eğitim hayatına devam ettirmeleri karşılığında verilen şartlı eğitim yardımının miktarı çok düşük düzeyde kalmaktadır. Eğitim ve yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki bulunmakta, eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk riski de azalmaktadır. Buna bağlı olarak şartlı eğitim yardımları yoksullukla mücadelede özel olarak önem verilmesi gereken yöntemlerden biri olarak görülmelidir.

Sonuç

Yoksulluk ve yoksullukla mücadele tarihin her döneminde ve hemen hemen her ülkede tartışılan, çözüm aranan konuların başında yer almıştır. Türkiye’de yoksullukla mücadelenin kurumsallaşma süreci 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı “Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” ile başlamıştır. 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna (SHÇEK), 1986 yılında ise 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara ilişkin bütün kurum ve kuruluşlar Bakanlık çatısı altında toplanmıştır. Bakanlık 2021 yılından beri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ismi altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede ana aktör konumunda olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yoksullukla mücadele politikalarının merkezinde sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar yer almaktadır. Sosyal hizmetler sosyal ve ekonomik yönden desteğe ihtiyaç duyan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek ve onları güçlendirmek açısından hayati bir işlevi yerine getirmektedir. Bu bağlamda Bakanlık sosyal hizmet programları aracılığıyla aile, çocuk, kadın, engelli, yaşlı, gazi ve şehit yakınları gibi dezavantajlı kesimlerin toplumsal bütünleşme sürecine destek olmaya çalışmaktadır. Sosyal yardımlar ise nakdi ve ayni olmak üzere iki farklı şekilde yapılabilmektedir. Bakanlığın yaptığı sosyal yardımların büyük çoğunluğu-

nu (%93) nakdi sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Aynı yardımlar daha çok Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yürütülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2022-2026 Stratejik Planında yoksullukla mücadele ile ilgili amaç ve hedefler aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

- Kapsayıcı sosyal yardım ve dayanışma hizmetleri ile toplumsal kırılganlıkların azaltılmasına katkı sağlamak,
- Sosyal hizmet ve sosyal yardımları bütüncül, çok paydaşlı ve katılımcı bir yaklaşımla geliştirmek ve uygulamak,
- Sosyal yardım-istihdam bağına güçlendirerek sosyal yardımları etkinleştirmek (ASHB, 2023a: 39).

Bu amaçlar doğrultusunda Bütünleşik Sosyal Koruma Dönemine geçilerek sosyal yardımlardan faydalanan vatandaşların diğer kamu hizmetlerine (sosyal hizmet, istihdam, eğitim, sağlık vb.) erişimlerinin artırılması hedeflenmektedir (ASHB, 2023a: 144, 224). Bütünleşik Sosyal Koruma Sistemi ile birlikte kamu kurumları arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanması ve mükerrer sosyal yardımların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile TÜBİTAK’ın işbirliği ile gerçekleştirmiş olan Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) tüm sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin tek çatı altında birleştirilmesi, sosyal yardımlara ilişkin kararların etkin bir şekilde alınabilmesi, sosyal yardımlara başvuru sürecinin kolaylaştırılması, sosyal yardımların sunumunda etkinliğin sağlanması, kurumlar arası bilgilerin paylaşımı ve programların bütünleştirilmesini hedefleyen bir bilgi sistemidir (Özsoy ve Karataş, 2021: 226). Ancak sisteme dahil edilen yerel yönetimlerin sayısı son derece düşük olmakla birlikte sivil toplum örgütleri sisteme entegre edilmemiştir. Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların etkili bir araç olarak kullanılabilmesi için sistemin tüm unsurlarını içine alan, kapsayıcı, hak temeline dayanan bütünleşik bir sosyal yardım mevzuatına ve sistemine ihtiyaç duyulmaktadır (Şahin Duran ve Cenikli, 2021: 160).

Şartlı nakit transferleri (şartlı eğitim ve sağlık yardımları) yoksullukla mücadelede etkili birer araç olarak değerlendirilmelidir. Sosyal yardımların

eğitim ve sağlık alanına katkı sağlaması sadece bireysel bağlamda değil toplumsal açıdan da önemli faydaları beraberinde getirmektedir. Yoksullukla mücadelede en etkili yöntem insanların yapabilirliklerine katkı sağlayan uygulamaların desteklenmesidir. Bu bağlamda sosyal yardımların eğitim, sağlık, üretim, istihdam ve toplumsal cinsiyet eğitliğine ilişkin politikalarla bir arada ele alınması beklenmektedir. Son yıllarda sosyal yardım alan vatandaşlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından istihdama kazandırılmak üzere Türkiye İş Kurumuna yönlendirilmektedir. Bununla birlikte işe yönlendirme ve işe başlama yardımları yapılmaktadır. Sosyal yardım-istihdam ilişkisini güçlendirmek ve sosyal yardımlardan yararlanan vatandaşların işgücü piyasasına girişini teşvik etmek amacıyla işverene sağlanacak sigorta prim desteğine ilişkin usul ve esasları düzenleyen Yönetmelik kapsamında düzenli sosyal yardımlardan yararlanan İşKUR'a kayıtlı vatandaşların işe yerleşmesi durumunda, özel işveren sigorta primlerinin tamamı bir yıl süreyle Bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Bu yön-deki politikaların yaygınlaşması yoksullukla mücadelede daha etkili adımlar atılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alcock**, P. (2008), Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, [(Der.) Alcock, P., May, M., Rowlingson K. (2008), **Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar**, Ankara: Siyasal Kitabevi] içinde, 179-188.
- Arabacı**, Yüksel, R. (2014), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (5. Basım), [(Ed.) Tokol, A ve Alper, Y. (2014), **Sosyal Politika**, Bursa: Dora Yayınları] içinde, 176-202.
- ASHB** (2023a), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu, https://www.aile.gov.tr/media/129482/ashb_2022-idare-faaliyet-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2023).
- ASHB** (2023b), Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Programları <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> (Erişim Tarihi: 20.07.2023).

- Buğra, Ayşe** (2018), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika** (9. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duran, Şahin, D. ve Cenikli, Elvan** (2021), Yoksullukla Mücadelede Bir Kamu Politikası Olarak Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (Eylül 2021), 46, 149-162.
- Gündoğan, Naci** (2008), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, (2008 Ocak-Şubat), 42-56.
- Güneş, Sadık** (2010), **Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü**, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Kabakçı Karadeniz, H.** (2017), Yoksulluğun Nedenleri, [(Ed.) İslamoğlu, E ve Özdemir, Ç. (2017), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk** Ankara: Seçkin Yayınevi] içinde, 161-180.
- Kızılğöl, Ayvaz, Ö. ve Demir, Çiğdem** (2010), Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi** (Ocak 2021), 1, 21-32.
- Kızılar, Neslihan** (2017), Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları, **Journal of Life Economics**, 4 (1), 77-100.
- Koray, Meryem** (2020), **Sosyal Politika**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Özsoy, Dilek ve Karataş, Kazım** (2021), Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Yardımlar, **19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi** (Haziran 2021), 2, 219-236.
- Selek Öz, C. ve Yıldırım, Sinem** (2009), Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü. **I. Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu**, 22-23 Ekim, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 453-463.
- Senses, Fikret** (2006), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taş, Yunus ve Özcan, Selami** (2012), Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, **International Conference on Eurasian Economies** 2012-Session 3D: Büyüme ve Gelişme III, 423-430.

- Temiz**, Hasan, E. (2008), Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri, **Çalışma ve Toplum** (Ocak 2008), 17, 61-100.
- Temiz** Nurcan ve **Dal**, Rabia (2023), Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Kurumlarının Etkinliği, **Çalışma ve Toplum** (Nisan 2023), 77, 1287-1322.
- Turgut**, Murat. (2021), Türkiye’nin Maddi Yoksunluk Oranındaki Değişimin İncelenmesi, **Uluslararası Finans, Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi** (Haziran 2021), 1, 63-108.
- TÜİK** (2022, 23 Aralık), Sosyal Koruma İstatistikleri 2021, Haber Bülteni <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Social-Protection-Statistics-2021-45744> (Erişim Tarihi: 20.07.2023).
- TÜİK** (2023a, 4 Mayıs), Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022, Haber Bülteni <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-Distribution-Statistics-2022-49745> (Erişim Tarihi: 20.07.2023).
- TÜİK** (2023b, 8 Mayıs), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022, Haber Bülteni <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Poverty-and-Living-Conditions-Statistics-2022-49746> (Erişim Tarihi: 20.07.2023).
- TÜRK-İŞ** (2023, 6 Haziran), TÜRK-İŞ Mayıs 2023 Açlık ve Yoksulluk Sınırı, <https://www.turkis.org.tr/turk-is-mayis-2023-aclik-ve-yoksulluk-siniri/> (Erişim Tarihi: 20.07.2023).
- Yıldırım**, Metin ve **Arpacıoğlu**, Özge (2011), Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi** (Ağustos 2021), 4 (2), 60-76.
- Zanbak**, Mehmet (2017), Yoksullukla Mücadele Yöntemi, [(Ed.) İslamoğlu, E ve Özdemir, Ç. (2017), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, Ankara: Seçkin Yayınevi] içinde, 211-225.

||Beyan ve Açıklamalar/Disclosure Statements ||

1. Bu çalışmanın yazarı, Bilgi Dergisi’nce beyan edilen araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu beyan etmektedir (The author confirms that his work complies with the principles of research and publication ethics announced by Bilgi).

2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir ve araştırmadan herhangi bir üçüncü şahıs/kurumun etkilenebileceğine dair bildirim bulunmamaktadır (No potential conflict of interest and the research’s effects on any person/institution was reported by the author).

3. Makalenin tamamının Cihan SELEK ÖZ ve Murat ERUSTA tarafından kaleme alınmış olduğu bildirilmiş ve ilave bir teşekkür konusu belirtilmemiştir (It was reported that the article was written by Cihan SELEK ÖZ ve Murat ERUSTA as no additional acknowledgement has been made).

Extended Abstract

The Outlook of Poverty in Türkiye and the Role of the Ministry of Family and Social Services in Fighting Against Poverty

Cihan SELEK ÖZ and Murat ERUSTA

The study titled “The Outlook of Poverty in Türkiye and the Role of the Ministry of Family and Social Services in Fighting Against Poverty” aims to examine the outlook of poverty in Türkiye and the practices of the Ministry of Family and Social Services, which is the leading actor in the fight against poverty. The study consists of three parts: firstly, information is given about the concept of poverty and its causes; secondly, the appearance of poverty in Türkiye is analysed by using the current Income Distribution and Poverty and Living Conditions Statistics published regularly every year by the Turkish Statistical Institute (TUIK), and finally, the tools used by the Ministry of Family and Social Services in the fight against poverty are discussed. Considering the findings obtained, The Gini coefficient, the income distribution inequality indicator, is the most basic poverty indicator, reached its highest level in 2022, and income distribution inequality has peaked. In general, while the share of the poorest remains more or less con-

stant over the years, the wealthiest share increases while the middle class's share decreases. When we look at poverty rates, it is seen that as the number of people living in the household increases, the poverty rate also increases. According to 2022 data, the material deprivation rate increased by 1.2 points compared to the previous year, the permanent poverty rate increased by 0.2 points compared to the previous year, and the material and social deprivation rate decreased by 1.5 points compared to the previous year. It has been determined that the risk of poverty and social exclusion in Türkiye is higher for children and women than for adults and men and that there is a directly proportional relationship between education level and income. Social services and social assistance are central to the anti-poverty policies of the Ministry of Family and Social Services. Although social protection expenditures aimed at combating poverty tend to increase, persistent poverty increased by 1%, and material and social deprivation decreased by 2.6%. However, it was insufficient compared to social protection expenditures.

The effectiveness of the fight against poverty will be increased if the amount of aid given through conditional cash transfers (conditional education and health aid) is sufficient to meet the beneficiary's needs. Strengthening the social assistance-employment relationship will significantly contribute to taking more practical steps in the fight against poverty through disseminating policies aimed at job placement of citizens registered with İŞKUR who benefit from social assistance. By considering social assistance and policies on education, health, production, employment, and gender equality, poverty can be combated by supporting practices that contribute to people's capabilities.